

ספר
מסילת ישרים

כולל כל עניני מוסר ויראת ה'

חברו החכם הנעלה כמוהר"ר
משה חיים לוצאטו
זצוק"ל

יצא לאור והוגה בדקדוק רב
ע"פ דפוס ראשון שהודפס בחיי המחבר
אמסטרדם שנת ה"א ת"ק

ועליו מבוא ופרוש קראתיו בשם
אורות גנוזים

בעזרת החונן לאדם דעת
הרב דוד צבי הופמן

כ"ו אייר שנת ה"א תשס"ט
יום פטירת המחבר זי"ע
ירושלים עיה"ק תובכ"א

תוכן הענינים

7	פתח דבר
14	מבנה ספר מסילת ישרים
15	מבוא למסילת ישרים

מפתח פרקי ספר מסילת ישרים

שער התורה

ג	הקדמת הרב המחבר
יט	פרק א כביאור חובת האדם בעולמו

שער הצדקות

לה	פרק ב כביאור מדת הזהירות
מ	פרק ג בחלקי הזהירות
מח	פרק ד בדרך קניית הזהירות
ס	פרק ה כביאור מפסידי הזהירות וההרחקה מהם
סז	פרק ו כביאור מדת הזריזות
עג	פרק ז כביאור חלקי הזריזות
עח	פרק ח בדרך קניית הזריזות
פב	פרק ט כביאור מפסידי הזריזות וההרחקה מהם
פט	פרק י כביאור מדת הנקיות
צו	פרק יא כפרטי מדת הנקיות
קלח	פרק יב בדרך קניית הנקיות וההרחקה ממפסידיה

שער החסידות

קמג	פרק יג כביאור מדת הפרישות
קנו	פרק יד בחלקי הפרישות
קס	פרק טו בדרך קניית הפרישות
קסד	פרק טז כביאור מדת הטהרה
קע	פרק יז בדרך קניית הטהרה וההרחקה ממפסידיה
קעו	פרק יח כביאור מדת החסידות
קפד	פרק יט בחלקי החסידות
רכ	פרק כ במשקל החסידות
רכו	פרק כא בדרך קניית החסידות וההרחקה ממפסידיה

שער הקדושה

רלג	פרק כב כביאור מדת הענוה וחלקיה
רמו	פרק כג בדרך קניית הענוה וההרחקה ממפסידיה
רנב	פרק כד כביאור מדת יראת החטא
רסא	פרק כה בדרך קניית יראת החטא וההרחקה ממפסידיה
רסז	פרק כו כביאור מדת הקדושה ודרך קנייתה
רפה	חתימה

פתח דבר

יסוד הרעיון ושורש הכתיבה שאני מתחיל בה עתה, הוא בלי ספק סייעתא משמיא ורוח ממרום. לא רק התעוזה לפרש ספר כל כך מלא חכמה כהמסילת ישרים, אלא עצם לקיחת עט הסופרים, בחירת המלים ונסוח המשפטים, עד שיצא לאור חבור שאפשר יהיה ללמוד בו, כל אלו — ממנו יתברך "הנותן לך כח לעשות חיל". כח לחשוב מחשבות, כח לאסוף מקורות רבים ולסדרם על מכונם, והכח להתיגע שעות אין ספור, כולם מאת הקב"ה. משום כך נראה שפתח הרמח"ל את פרק א בארבע מלים: "יסוד החסידות ושורש העבודה... ", תוך שהוא שוזר בראשי התיבות את שם הו"י-ה שהוא היסוד והשורש לכל. לרמוז ללומדים "מסילת ישרים", את העיקר הגדול הנקרא "ייחוד ה' ". כלומר שתי מלים אלו הן המפתח לכתיבת הספר, הן בתמצית קצרה תוכן כל הספר, והן האמת הגדולה שמהווה את העולם כולו מיום שנברא ועד שיתקון תקון שלם לנצח נצחים. ענין מרכזי זה יבואר היטב להלן בפרק ג שבמבוא, עמ' 27.

ראה דעת תבונות סימנים לו, מ
"הגני העני ממעש נרעש ונפחד מפחד יושב תהילות ישראל", בבואי להתחיל לערוך רעיונותי, ולנסות לפענח את המהלך שהדריך את רבי פנחס בן יאיר בכותבו עשר מדריגות בעבודת ה'. ובעקבותיו בא הרמח"ל לצוק"ל וחיבר את ספרו "מסילת ישרים".
אפתח בתחינה לפני אבינו מלכנו האב הרחמן, שיחזקני ויאמצני לטהר את לבי, ולהתכוון בכל מה שאכתוב לעורר כבוד שמים. ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיהיה כל עמלי ויגיעתי בתורה להתקרב אליו יתברך ולהדבק בו, כמו שנצטוונו: "אחרי ה' אלקיכם תלכו ואותו תיראו... ובו תדבקון" (דברים יג ה). ויזכני החונן לאדם דעת להבין את מה שכתב הרמח"ל הבנה אמיתית ויסודית. מי יתן ותעמוד לי זכותו הטהורה והקדושה של הרמח"ל זיע"א, להאיר בדברי אור אמת על הכתוב במסילה הזאת, ולא אטעה ח"ו להכניס כוונות שלא התכוון להם "האדם השלם בכל המעלות, חכם הרזים, הבקיא בתלמוד ובחדרי הפוסקים... כמוהו"ר משה חיים לוצאטו נר"ו".
(לשון הרב יעקב בשן זצ"ל בהקדמתו למסילת ישרים דפר"ר).

ספר מסילת ישרים — מאז הוצאה לאור הראשונה באמסטרדם בשנת ה"א ת"ק, בחיי הרמח"ל — יצא לאור פעמים אין ספור, והפך להיות ספר המוסר הנלמד ביותר בעולם הישיבות, בחצרות האדמו"רים, בבתי המדרשות ובבתי הכנסת. יש לתמוה מהו הכח שקשר את המוני ישראל לספר המוסר הזה, הרי קדמו לו ספרי מוסר חשובים ביותר כגון: שערי תשובה, חובת הלבבות, ספר חסידים, הכוזרי, מנורת המאור, תומר דבורה ועוד ועוד?

במאמר המוסגר ארשה לעצמי לפרסם את תחושותי הראשונות כלפי ספר "מסילת ישרים". כד הוינא טליא, התחלתי למודי בשעור א' בישיבת חברון בירושלים. היה זה בתחילת זמן אלול, ולמדו בישיבה מסכת מכות. בסדר ראשון שמעתי שעור יום מפי מ"ר הגאון הגדול הרב ברוך מרדכי אזרחי שליט"א אז ר"ם בישיבה, והיום ראש ישיבת "עטרת ישראל" בירושלים עיר הקדש תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן. בזכות

אלא פסולה. הנה נוטל בך עצה, אל תסון לו עצה שאיך
הוננת לו וכי' ואל תאמר לו: מכור שדך וקח לך נכס
ואתה עוקף עליו ונטולה ממונו. שפא האמר: עצה יפה אי
נותן לו, שתרי הדבר מסור ללכו! שגאמר (שם): 'ותאן
מאלקד'". נמצינו למדים, שבין בדבר שישכיל להיות טעם
בו, בין בדבר שאינו נוגע בו כלל, חייב אדם להעמיד את
הבא להתענין בו על האמת הנד ובהרוא. ותראה ששקד
תורה על סוף דעתם של רמאים, דלאו בשופטני עסק
שיעצו עצה שרעתה מפורסמת ונגלית, אלא בהכמה
לקרע, אשר ותנו עצה לחבריהם שלפי הנגלה בה, יש
מן הדין אל חבירו באמת, אך סוף הענין אינו לטעון

אורות ננוזים

כמה יחיה הפכו [השקר] מתועב לפניו'. השקר הוא מן הדברים המתועבים על ה' והוא
משום שהאמת היא יסודו של עולם, כנוכר במשנה אבות פרק א משנה יח.
מן העיון בספרי הרמב"ל מתברר עד כמה אמת ושקר הם בנינו של עולם, וכאן חסד
להרחיב את הדבור על כך. כמבוא שכתבתי בראש הספר הקדשתי פרק לחסד, דין ודושי
- חד"ו. שם נתבאר שהספירות שהאציל הבורא יתברך, בנויות על שלושה קווים.
קו ימין - חסד כולל את ספירות: חכמה, חסד ונצח.
קו השמאל - דין כולל את הספירות: בינה, גבורה והוד.
קו אמצעי - רחמים כולל את הספירות: דעת, תמורת ויסוד (ראה במבוא עמוד 17
תרשים על סדר הספירות).

כן בארנו שם עמ' 19 שאבותיו אברהם, יצחק ויעקב ידעו את סוד הספירות, ועל כן באברהם
עשה עצמו מרכבה לקו החסד, יצחק עשה עצמו מרכבה לקו הגבורה/הדין, ויעקב עשה
תם יושב אוהלים" למד תורה מפי אביו וגם מפי סבו ועשה עצמו מרכבה לקו האמצעי שבו
החסד והדין - הרחמים והאמת כמו שאמר (מיכה ז ב): "יתתן אמת ליעקב חסד
לאברהם...". יעקב למד באהלו של אברהם שעולמו בנוי על חסדי ה' שאין להם גבול וה' יתברך
כן יש לשים את הדגש על מעשי חסד. ובאהלו של אביו יצחק למד שרצה הקב"ה להבלי
את אורות החסד ע"י עצמצם אותם. שאם לא יוגבלו החסדים, כל העולם כולו יתברך
במצויאות יתברך ויחסדיו האין סופיים, ולא יהיה כל נסיון לבני האדם, ויהיו כולם
כמלאכים מקבלי הוטבה במתנה ואין זו אלא מתנה שיש בה "נהמה דכיסופא" ואינה חסד
מושג. דוקא על ידי עצמצם ה' את מצויאותו והעלימה, ע"י שברא חוקי טבע מסודרים
וברא עולם שהחושך והשקר שולט בו. שהרי כל מה שמעלים את שליטתו הבלעדית של
הקב"ה בעולם, אינו אלא שקר. כי רק מצויאות ה' יתברך בעולם היא מצויאות אמת
ונצחית, וכל מצויאות אחרת קיימת רק מכחו, כי הוא ה' ותוף לכל את יכולת החיים מל

של חבירו, כי אם לקרעתו, ולהנאתו של המנעיין. על כן
אמר, "שפא עצה יפה וכי' ותרי הדבר מסור ללכו וכי'".

אורות ננוזים

עת ובכל שעה, ומציאות הכל היא בת חלוף ואיננה מציאות נצחית. ע"י הצמצום של
הספירות שבקו השמאל, בא הדין לעולם. כי מרגע שנברא האדם הצריך לעמוד בנסיון אם
לחזור בהבלי עוה"י, או לבחור בציות מוחלט לקב"ה וההתדבקות באמת, מרגע זה נברא
הדין בעולם: שכר לצדיקים ועונש לרשעים - טובה לדבקים באמת, ועונש לטוהים אחר
השקר. מתוך כך שם יצחק אביו את הדגש בעבודת ה' שלו על הדין, כלומר לעבוד את ה'
בתמימות גמורה אפילו נוהג ה' עמך במדת הדין הקשה.

אחרי שלמד יעקב מאברהם שיעקר חובתנו בעולם הוא להדמות לקב"ה בחסד, ומיחצק
אביו למד לעבוד את ה' בגבורה אפילו נוטל את נפשך, וזה יעקב להתעלות ליסוד שלישי
והוא גבוה מן השנים הקודמים והו יסוד הרחמים והאמת. החסד והדין שתיך באות משתי
ספירות שנבראו ונאצלו ע"י הקב"ה. כי רק מאין סוף ברוך הוא יש מציאות בעולם ומבלעדיו
אין שום דבר אמתי ונצחי, "אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים" אין שום ספירה
מבלעדי ה' כי רק הוא האציל את הספירות, והוא כלבד ברא את כל הבריאה והוא המקיים
את העולם כולו בכל עת ובכל שעה כנשמה המקיימת את הנוף. והי האמת שננתה ליעקב,
ועם האמת הבלעדית הזו גם וזה להבין שיש מדת רחמים שנאצלה ממנו יתברך, שמכחה
אפשר שיקים ה' גם את הרשעים מן התהום ששקעו בה. אף שהאציל ה' יתברך קו דין
בעולם ומדה זו תובעת את העונש לרשעים "יוכל האומר הקב"ה ותרו "ויתרו מעיו", עם כל
זאת אין הקב"ה משועבד למדת הדין שהוא עצמו בראה, אלא אוצר יש לו לקב"ה, והוא
מלא רחמים להושיע גם את הרשעים וגם את הצדיקים.

הקב"ה הוא קדוש ומופוש מכל מציאות העולמות ושמו קדוש. אין סוף לו מכל בחינה,
ואין לבשר ודם כל תפיסה בייחודו. וקדושים - הם עם ישראל וכן המלאכים - יהללך
סלה. כי יעקב העפיל לקדושה האפשרית אצל בן תמותה ובניו - בני ישראל, גם הם קרויים
קדושים, כי בזכות האבות יכולים גם הם להדבק במדותיו של הקב"ה ולהיות "ממלכת
כהנים וגוי קדוש".

אחר שהבט שהאמת היא רק אמיתותו של הקב"ה וכל מה שאינו אמת נצחית כוזב, הוא
מחילו של השקר, נבין גם את המאמר "חותמו של הקב"ה אמת" כי החותם צריך לקפל
בתוכו את תמצית כל מה שיש לבעל החותם למסור ולהקרין, ואמנם אמת מקפלת בקרבה
הכל. על פי זה נראה לי שתובן היטב המשנה באבות, ממנה מצטט הרמח"ל: "רבן שמעון
בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד: על הדין ועל האמת ועל השלום". כאלו
כתוב על הדין ועל האמת ועל החסד שהם היסוד שנוכר לעיל - חד"ו. ולפי מה שכבר בארנו
האמת היא המושלמת מבין השלושה.

עתה נבין יותר טוב מדוע כאן בענין נתינת העצה הנדיר הרמח"ל בקצרה ובחדות בלתי
מתפשרת, שחייב נתון העצה להעמיד את הבא להתייעץ עמו, "על האמת הוזה והקריו". יש
כאן מקום להקשות, מדוע צריך להמציא מושג נוסף על "אמת" והוא "אמת הוזה", ועוד
מושג - "האמת הברור" ? התשובה על כך: אמנם כיו מושגים אלו היו מיותרים אם לא
היה יצה"ר מעפיל כל כך, עד שהצליח לגנוס אפילו באמת, ובמסגרת זו הצליח להסית את
נתני העצות לתת עצה אמנם די טובה, אבל העיקר שממנה תצמח טובה למיעץ עצמו. וכן
הצליח יצה"ר לבלבל את נתני העצות עד שיעצו עצה שנראית לרבים אמנם טובה, אבל